

**ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ОФІЦЕРА СЛУЖБ ТИЛУ
ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО АНАЛІЗУ**

У статті розглядаються головні наукові підходи до проблеми професійної компетентності та її формування в процесі навчання майбутніх спеціалістів. Проаналізовано компетентнісний, соціально-діяльнісний, системний, синергетичний, особистісно орієнтований підходи. Подано характеристику особливостей професійної компетентності майбутнього фахівця у військовій галузі. Представлено етапи формування професійної компетентності майбутнього офіцера служб тилу.

Розглядаючи професійну компетентність як науковий феномен, ми пропонуємо кілька рівнів наукового аналізу процесу формування професійної компетентності майбутніх офіцерів служб тилу, а саме:

- 1) на методологічному рівні: як приклад реалізації головних діалектичних закономірностей;
- 2) на науково-теоретичному рівні – як теоретичну площину реалізації діяльнісного, акмеологічного, компетентнісного, системного, особистісно-орієнтованого, синергетичного підходів;
- 3) на спеціальному рівні – як аналіз структури та сутності формування професійної компетентності майбутніх офіцерів служб тилу.

Метою статті є визначення головних наукових підходів до проблеми професійної компетентності майбутніх офіцерів служб тилу.

Розглядаючи дію головних діалектичних закономірностей у площині вивчення професійної компетентності майбутніх військових фахівців, ми звертаємо увагу, насамперед, на такі з них:

1. *Закон єдності і боротьби протилежностей.* Його дія простежується, на нашу думку, в постійній протилежності між професійним знанням і професійним незнанням, професійною компетентністю і некомпетентністю. Сутичка між вказаними протилежностями і їх єдність забезпечують просування фахівця до певного рівня професіоналізму.

2. *Закон єдності одиничного, особливого і загального* простежується в самій структурі професійної компетентності (загальне), яка є єдністю комплексу професійних компетенцій (особливе). Індивідуальний набір професійних компетенцій, їх відображення в особистісних характеристиках особистості майбутнього фахівця забезпечують професійну компетентність кожного фахівця (індивідуальне).

3. *Закон переходу кількісних змін у якісні* в контексті проблеми нашого дослідження виявляється в постійному накопиченні професійних знань, умінь і навичок (кількісне), які стають основою професійної компетентності військового фахівця як нової якості.

Безперечно, базовим для окреслення професійної компетентності майбутнього офіцера служб тилу у вітчизняній психолого-педагогічній науці є **компетентнісний підхід**. У межах цього підходу на сьогодні існує не лише достатня кількість наукової літератури з проблеми професійної компетентності; накопичилися вже суттєві відмінності в окресленні понять "професійна компетентність", "професійна компетентність фахівця", "формування професійної компетентності" та визначенні їх сутності. Погоджуємося з думкою П.І. Образцова та Р.В. Пімонова щодо того, що професійна компетентність військового спеціаліста не може бути представлена як динамічне новоутворення, оскільки особливості військової служби характеризуються високим ступенем відповідальності й обмеженням час на прийняття рішення [1].

На думку В.О. Адольфа, "професійна компетентність – це складне утворення, яке вміщує комплекс знань, умінь, властивостей і якостей особистості, які забезпечують варіативність, оптимальність й ефективність побудови навчально-виховного процесу" [2: 118]. Д.С. Савельєв вважає, що професійна компетентність може бути окреслена як здатність посадової особи успішно реалізувати (вирішувати) завдання, які відносяться до її компетенції [3]. Близьким до такого тлумачення професійної компетентності є визначення В.Р. Весніна, котрий окреслює професійну компетентність як здатність працівника якісно й безпомилково виконувати свої функції, як у звичайних, так і в екстремальних умовах, успішно оволодівати новим знанням і швидко адаптуватися до змінних умов [4: 59]. Пов'язування професійної компетентності з властивостями, якостями, новоутвореннями особистості характерно для наукових праць Н.В. Яковлевої, Л.І. Анциферової, Д.Н. Завалишиної, Є.Ф. Рибалко [5: 6-7].

В.Ю. Кричевський визначає професійну компетентність як сукупність певних ознак: наявність знань для успішної діяльності; усвідомлення значущості вказаних завдань для майбутньої професійної діяльності; набір операційних умінь; володіння алгоритмами вирішення професійних завдань; здатність до творчості у вирішенні професійних завдань [6: 67]. Дослідник виділяє чотири

види професійної компетентності: функціональна (реалізація професійних знань), інтелектуальна (здатність до аналітичного мислення та комплексного підходу до виконання своїх обов'язків), ситуативна (діяльність залежно від професійної ситуації), соціальна (реалізація комунікативних та інтеграційних здібностей). Зазначимо, що така структура компетентності досить близька до тієї, яка розробляється в межах нашого дослідження.

Найбільше визначень професійної компетентності відноситься до досліджень у галузі професійної педагогічної компетентності. Так, Н.В. Кузьміна окреслює її як сукупність таких компонентів: спеціальна компетентність; методична компетентність у галузі способів формування знань, умінь і навичок учнів; психолого-педагогічна компетентність; рефлексія професійної діяльності [7].

Базовим для наукового аналізу проблеми формування професійної компетентності фахівця вважаємо діяльнісний підхід, тим паче, що переважна більшість науковців пов'язують розвиток професійної компетентності з професійною діяльністю, та й сама категорія діяльності досить добре розроблена в науковій літературі.

С.Г. Молчанов пропонує визначати компетентність у широкому та вузькому смислах. Так, у широкому смислі компетентність, на думку вченого, – це підтверджене право належності до певної професійної групи працівників, яке визнається з боку соціальної системи загалом та представників інших професійних груп – зокрема [8]. Не можемо цілком погодитися з автором цього визначення, оскільки в ньому фактично ототожнюються поняття "професійна компетентність" і "рівень освіти". Натомість подане ним визначення професійної компетентності у вузькому смислі є, на нашу думку, більш категоріально чітким: професійна компетентність – це коло питань, у яких суб'єкт наділений пізнаннями, досвідом і сукупність яких відтворює соціально-професійний статус і професійну кваліфікацію, а також деякі особистісні, індивідуальні особливості (здібності) та якості, які забезпечують можливість реалізації певної професійної діяльності [8]. Ми можемо віднести теоретичні викладки С.Г. Молчанова до **соціально-діяльнісних**, оскільки автор виділяє у структурі професійної компетентності фахівця два головні компоненти: професійну кваліфікацію і соціально-професійні характеристики. На основі розробок ученого ми представляємо структуру професійної компетентності майбутнього офіцера служб тилу в площині соціально-діялісного підходу (рис. 1.).

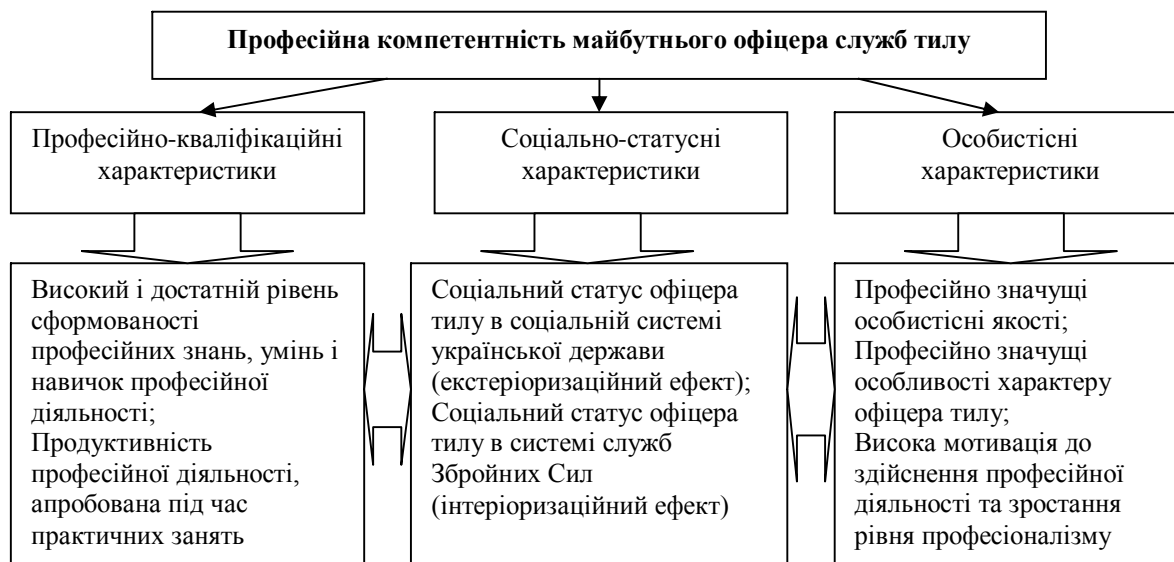

Рис. 1. Структура професійної компетентності майбутнього офіцера служб тилу (за соціально-діялісним підходом)

Соціально-діялісний підхід до тлумачення професійної компетентності загалом і професійної компетентності майбутнього офіцера служб тилу – зокрема, тісно пов'язаний з **системним** підходом до аналізу цього феномена. Як відомо, системний підхід до вивчення педагогічних явищ передбачає їх окреслення як сукупності взаємопов'язаних і взаємозумовлених елементів, взаємодія яких є чимось більшим, аніж проста сума компонентів [9]. Так, вище представлена структура професійної компетентності за соціально-діялісним підходом демонструє системність самої професійної компетентності, оскільки вона складається з компонентів, які її розкривають і взаємно доповнюють один одного.

До системних можна віднести також підхід до окреслення професійної компетентності, представлений у роботах С.А. Дружилова. У його розробках виражено акмеологічну сутність поняття професійної компетентності; учений вважає, до досягнення професійного успіху і професійної

компетентності прямо пов'язані між собою, а професійне навчання може розглядатися лише як формування основ майбутньої професійної компетентності [10: 32-33]. Наше бачення етапів розвитку професійної компетентності за розробками С.А. Дружилова ми представили на рис. 2.

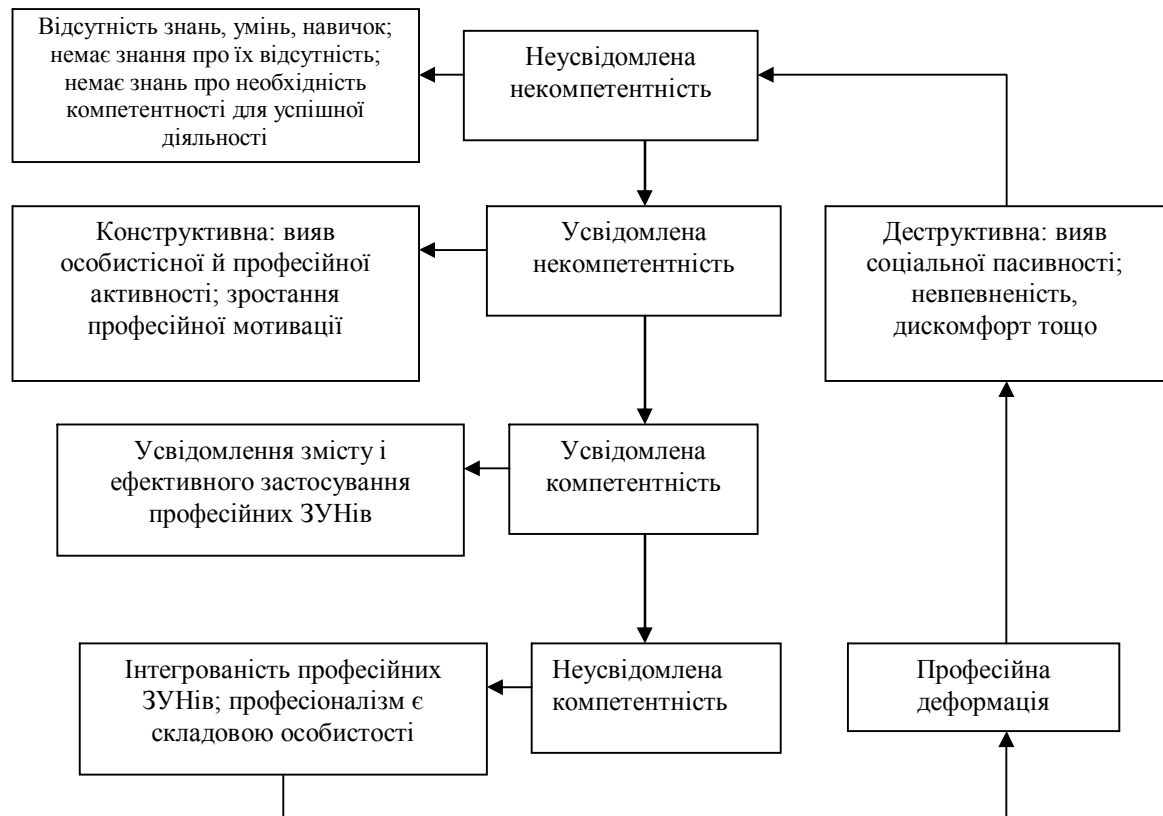

Рис. 2. Етапи формування професійної компетентності фахівця (за С.А. Дружиловим)

Представлена на рис. 2. система етапів розвитку професійної компетентності є, за своєю сутністю, **синергетичною**. Як відомо, синергетика вивчає складні самоорганізовані системи, які проходять етапи накопичення хаосу й переходу через точки біфуркації. Процес формування професійної компетентності, на нашу думку, також пов'язаний з самоорганізаційними явищами, оскільки як усвідомлена некомпетентність, так і усвідомлена компетентність є стадіями розвитку професійної компетентності, які передбачають як конструктивний, так і деструктивний варіанти розвитку подій; тому синергетичні механізми в межах процесу формування професійної компетентності дають змогу регулювати цей процес і призводити до зростання професіоналізму.

Особистісно-орієнтований підхід до проблеми формування професійної компетентності представлений у значній кількості психолого-педагогічних праць (О.Н. Белухін, Л.І. Божович, Є.В. Бондаревська, І.С. Якиманська, С.Л. Яценко та ін.). Стосовно проблеми нашого дослідження, то особистісно орієнтований підхід має суттєве значення, насамперед, у визначенні особистісних характеристик майбутніх офіцерів, які впливають на формування професійної компетентності. Ми трактуємо особистісні професійно значущі якості як властивості особистості, що ґрунтуються на теоретичних уявленнях про зміст професійної діяльності і прояви цих уявлень в реальних способах професійної діяльності, можливих для апробації в умовах навчального процесу у ВВНЗ. Серед цих особистісних якостей важливе місце, на нашу думку, займають: високий рівень готовності майбутнього офіцера служб тилу до включеності професійну діяльність; постійне підтримання мотивації до зростання професіоналізму офіцера служб тилу.

Особистісні професійно значущі якості майбутнього офіцера служб тилу виявляють себе у продуктах професійної діяльності і тому можуть стати основою для формування індивідуального стилю діяльності [8].

Т.А. Майборода й Л.С. Мовсесян акцентують увагу на **діяльнісному** підході до проблеми професійної компетентності, стверджуючи, що у зв'язку з цим поняття "компетентність", "професійна компетентність", "компетентність фахівця" фактично ототожнюються і, у свою чергу, пов'язують компетентність з професійною діяльністю та її результативністю [11: 6-7].

Почасти особистісно орієнтований підхід до формування професійної компетентності розглядається в наукових дослідженнях у контексті поняття готовності до професійної діяльності, як у дослідженні О.В. Бойка [12], Р.В. Ваврик [13], М.Й. Варія [14] та ін.

Загалом науковий аналіз проблеми професійної компетентності дозволяє представити її як багатоаспектну (див. табл. 1).

Таблиця 1.

Проблема професійної компетентності в наукових дослідженнях

№ п/п	Сутність професійної компетентності	Учені, в роботах яких представлено вказаний аспект
1.	Професійна компетентність як особистісна характеристика, властивість особистості, особистісне новоутворення	Л.І. Анциферова, Д.Н. Завалишина, Є.Ф. Рибалко, Н.В. Яковлева, О.В. Сімен-Сіверська та ін.
2.	Професійна компетентність як психічний стан особистості	А.К. Маркова, Н.В. Яковлева та ін.
3.	Професійна компетентність як реалізація потреб фахівця, як вирішення задач професійної діяльності	І.Г. Климкович, С.Г. Молчанов, С.А. Дружилов, В.В. Ягупов та ін.
4.	Професійна компетентність як готовність особистості до здійснення професійної діяльності	В.В. Косарєв, Р.В. Ваврик, Н.Н. Лобанова, М.Й. Варія та ін.
5.	Професійна компетентність як високий рівень володіння знаннями, вміннями й навичками	В.С. Безрукова, Е.Ф. Есер, О.Н. Шахматова, О.А. Дубасенюк та ін.

Таким чином, науковий аналіз проблеми професійної компетентності майбутнього офіцера служб тилу може бути представлений на рівні загальнофілософському (як вияв дії діалектичних закономірностей), науково-теоретичному (у площині різних наукових підходів), у вузькоспеціальному – як аналіз структури та сутності професійної компетентності. В результаті аналізу проблеми формування професійної компетентності можна дійти висновку про певну суперечливість і багатоаспектність поняття професійної компетентності, а також про специфіку професійної компетентності майбутніх офіцерів служб тилу, пов'язану з особливостями військової служби та її соціально-професійними характеристиками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

- Образцов П.И., Пимонов Р.В. Особенности организации дистанционного обучения военных специалистов с целью повышения их квалификации / П.И. Образцов, Р.В. Пимонов // Образовательная среда сегодня и завтра: матер. Всерос. научно-практ. конф., 28 сентября – 1 октября 2005 г. / Отв.ред. В.И. Солдаткин. – М.: Рособразование, 2005. – С. 200-202.
- Адольф В.А. Профессиональная компетентность современного учителя: Монография / Красноярский гос. университет. – Красноярск: КрГУ, 1998. – 286 с.
- Савельев Д.С. Материалы с семинарских занятий заместителя директора школы. – Ульяновск: ИПК ПРО, 1996. – 82 с.
- Веснин В.Р. Практический менеджмент персонала: Пособие по кадровой работе. – М.: Юрист, 1998. – 96 с.
- Майборода Т.А., Мовсесян Л.С. Основные подходы к определению содержания профессиональной компетентности в психологических исследованиях / Т.А. Майборода, Л.С. Мовсесян // Материалы научно-технической конференции по итогам работы профессорско-преподавательского состава СевКавГТУ за 2007 год. – Т. 1. Естественные и точные науки. Технические и прикладные науки – Ставрополь: СевКавГТУ, 2008. – 236 с.
- Кричевский В.Ю. Профессиограмма директора школы. Проблемы повышения квалификации руководителей школ. – М.: Педагогика, 1987. – 212 с.
- Кузьмина Н.В. Реан А.А. Профессионализм педагогической деятельности. – СПб., 1993. – 412 с.
- Молчанов С.Г. Теория и практика аттестации педагогических и руководящих работников образовательных учреждений / С.Г. Молчанов: Монография. – Челябинск: ЧГУ, 1998. – 312 с.
- Бикова О.В. Формування готовності до професійної діяльності майбутніх офіцерів пожежної охорони: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Інститут вищої освіти АПН України. – К., 2001. – 21 с.
- Дружилов С.А. Обучение и стадии профессиональной компетентности / С.А. Дружилов // Непрерывное образование как условие развития творческой личности: Сб. по матер. Фестиваля педагогического творчества, 28-29 августа 2000 г. – Новокузнецк: ИПК, 2001. – 174 с.

11. Майборода Т.А., Мовсесян Л.С. Основные подходы к определению содержания профессиональной компетентности в психологических исследованиях / Т.А. Майборода, Л.С. Мовсесян // Материалы научно-технической конференции по итогам работы профессорско-преподавательского состава СевКавГТУ за 2007 год. – Т. 1. Естественные и точные науки. Технические и прикладные науки – Ставрополь: СевКавГТУ, 2008. – С. 6-7.
12. Бойко О.В. Формування готовності до управлінської діяльності у майбутніх магістрів військово-соціального управління: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Національна академія оборони України. – К., 2005. – 476 с.
13. Ваврик Р.В. Структура професійної готовності викладачів ВВНЗ до педагогічної діяльності // Військова освіта: Зб. наукових праць. – 2003. – № 12. – С. 149-162.
14. Варій М.Й. Психолого-педагогічні основи розвитку навчально-пізнавальної і розумової діяльності курсантів (студентів) в процесі навчання у вищому військовому навчальному закладі // Активізація пізнавальної діяльності курсантів (студентів) у навчально-виховному процесі ВВНЗ: Матеріали наук.-практ. конференції. – Львів: Військовий інститут при ДУ "Львівська політехніка", 1998. – С. 10-33.

Матеріал надійшов до редакції 27.08. 2008 р.

**Каплун С.А. Профессиональная компетентность будущего офицера
как объект научного анализа.**

В статье рассматриваются главные научные подходы к проблеме профессиональной компетентности и ее формированию в процессе обучения будущих специалистов. Проанализированы компетентностный, социально-деятельностный, системный, синергетический, личностно ориентированный подходы. Подана характеристика особенностей профессиональной компетентности будущего специалиста военной отрасли. Представлены этапы формирования профессиональной компетентности будущего офицера служб тыла.

Kaplun S.O. The Professional Competence of the Future Officer as the Object of Scientific Analysis.

The article deals with the main scientific approaches to the problem of professional competence and its formation in the process of future specialists learning. The competence, social-activity, system, synergetic and personally oriented approaches are analysed. The characteristic of the professional competence peculiarities of the military sphere future specialist is given. The stages of the future rear service officer professional competence formation are presented.